

Theodor GEORGESCU | **Surghiunul lui Ovidius. *Tristia* – o călătorie prin mitologia greacă**
(Universitatea din București)

Abstract: (Ovidius' Exile. *Tristia* – A Tour through Greek Mythology) Ovidius' experience in Tomis is often an opportunity for the poet to refer to Greek mythology in his poems of exile. The purpose is at least double: a literary one, thus responding to the taste for erudition, a fashion launched by Greek Hellenistic poetry and resumed over centuries by Latin poets; the other is personal, to awaken the compassion of the readers by comparison with mythological characters considered paradigms of suffering (Odysseus, Philoctetes etc.). The study we propose concerns mainly the *Tristia*. Ovidius takes as allies the Greek mythology heroes to support several themes that have as a common denominator the unfortunate situation in which he arrived: the harsh weather of Pontus, and the torments that he must constantly undertake; the fear of being abandoned by his friends left in Rome; the figure of Emperor Augustus, from whom he never ceased to hope that he would receive permission to return home; the poetic talent of which he is no longer certain, but which he knows is the only thing who can provide him with immortality. These recurrent themes in the poetry of exile are frequently supported by Greek mythological references. Through Ovid's poetry, the ancient and modern reader travels on subtle and sophisticated mythological paths.

Keywords: Ovidius, exile, Greek mythology, *Tristia*, erudition

Rezumat: Experiența lui Ovidius la Tomis este adesea un prilej pentru poet de a recurge, în poezia exilului, la mitologia greacă. Scopul este cel puțin dublu: unul literar, răspunzând astfel gustului pentru erudiție, o modă lansată de poezia elenistică greacă și reluată peste secole de poeții latini, și altul personal, pentru a trezi compasiunea destinatarilor prin comparații cu personaje mitologice considerate paradigme ale suferinței (Odysseus, Philoctetes etc.). Studiul pe care îl propunem are în vedere în primul rând *Tristia*. Ovidius îi ia drept aliați pe eroii mitologiei grecești pentru a susține mai multe teme care au drept numitor comun situația nefericită în care a ajuns: vremea neprielnică a Pontului și chinurile pe care trebuie neîncetat să le suporte; teama de a nu fi abandonat de prietenii lăsați la Roma; figura împăratului Augustus de la care n-a încetat nici un moment să speră că va primi permisiunea de a se reîntoarce acasă; talentul poetic de care nu mai este sigur, dar despre care știe că este singurul care îi poate asigura nemurirea. Aceste teme recurente în poezia exilului sunt susținute frecvent prin referințe mitologice grecești. Prin poezia ovidiană cititorul antic și modern se vede purtat într-o călătorie subtilă prin sofisticate cărări mitologice.

Cuvinte-cheie: Ovidius, exil, mitologie greacă, *Tristia*, erudiție

Vom încerca să arătăm în următoarele rânduri în ce fel Ovidius a folosit mitologia pentru a transmite cititorilor câteva din temele ce revin recurent în poezia exilului, mai cu seamă în *Tristia*: raportarea la împăratul Augustus, propria creație poetică, relația cu prietenii rămași la Roma și propria ființă, transformată nu o dată într-un personaj mitologic.

I. Augustus

În raportarea față de împăratul de la care n-a încetat nici un moment să speră iertare Ovidius folosește nu o dată referințe mitologice. În noaptea când trebuia să

părăsească Roma, poetul se simțea precum cel care (*Trist.* 1.3.11)¹ „trăiește lovit de fulgere lui Iuppiter, fără să mai știe că este viu”². Comparația implicită (Augustus = Iuppiter) amintește de furia proverbială a zeului, atunci când este mâniat. Relegarea poetului ia pentru acesta proporții mitice. În momentul plecării era jelit de toți cei din jur și (*ibid.* 1.3.25-6) „dacă este permis să te folosești de exemple mari pentru o situație mărunță, aceasta era imaginea Troiei, atunci când era cucerită” (*si licet exemplis in parvo grandibus uti, / haec facies Troiae, cum caperetur, erat*).

Ajuns în locul de exil, nu-și va trimite cartea către Palatin, căci de acolo fusese lovit. Un om, care a trăit un rău, nu vrea să-l repete. Nu se mai gândește să reentre în grațiile lui Augustus – ceea ce presupunem că încercase, dacă ne luăm după exemplul mitologic folosit: (*ibid.* 1, 1, 79-80) „Phaeton s-ar feri de cer, dacă ar mai trăi, și n-ar mai dori să se atingă de caii pe care îi dorise prostește” (*vitaret caelum Phaëthon, si viveret, et quos / optarat stulte, tangere nollet equos*). Cel pățit nu va dori să repete greșeala, idee subtil sugerată cu o aluzie la una din întoarcerile (νόστος) eroilor greci de la Troia: (*ibid.* 1, 1, 83-4) „oricine din flota argeană a scăpat de [promontoriul] Caphareus, întotdeauna își ca abate pânzele din apele Eubeei” (*quicumque Argolica de classe Capharea fugit, / semper ab Euboicis vela retorquet aquis*), cu referire la întoarcerea lui Aias, fiul lui Oileus, ale cărui corăbii au eșuat pe stâncile insulei Eubeia, în dreptul promontoriului stâncos Caphareus, după ce Nauplios, tatăl lui Palamedes, ar fi aprins un foc pentru a le atrage către stânci, în dorința de a răzbuna uciderea fiului său în urma uneltirilor lui Odysseus. Ovidius, adresându-se propriei cărți, îi cere astfel să fie chibzuită și să se mulțumească să fie citită de clasa de mijloc – să nu aspire, deci, precum Icar, la ținte mai înalte: (*ibid.* 1, 1, 89-90) „când Icar a căutat înălțimi prea înalte cu penele sale firave, a sfârșit prin a da numele său apelor mării”, cu aluzie la Marea Icariană, locul prăbușirii eroului, o parte a Mării Egee.

Nu de puține ori poetul amintește de o misterioasă greșeală care a fost la originea relegării sale. Un exemplu mitologic vine să sublinieze că această vină a fost fără de voie, dar și că, odată comisă, greșeala va fi pedepsită: (*ibid.* 2, 1, 105-6) „Acteon a văzut-o goală fără să vrea pe Diana; cu toate acestea el a ajuns pradă câinilor săi” (*inscius Actaeon vidit sine veste Dianam: / praeda fuit canibus non minus ille suis*). Povestea tânărului Acteon, transformat în cerb din pricina indiscreției lipsite de voie și sfâșiat apoi de proprii câini, urmărește să-i sugereze cititorului nu doar nevinovăția poetului, ci și furia implacabilă a lui Augustus și, în plus, un fel de împăcare a poetului cu o pedeapsă. Zeii nu te iartă chiar dacă greșești fără voie.

O posibilă salvare există, încă, și ea nu poate veni decât de la cel care a fost la originea îndepărtării sale, căci (*ibid.* 1, 1, 100) „doar cel care mi-a făcut rănila poate să mi le îndepărteze, după cum a fost cu Achilleus” (*namque ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit / solus Achilleo tollere more potest*) sau, așa cum s-a întâmplat, (*ibid.* 2, 1, 19) „cu cel care deținea regatul lui Teuthras” (*Teuthrantia regna tenenti*). Cele două pasaje trimit la același episod mitologic. Regele mysian Telephos, moștenind regatul lui Teuthras, fusese rănit de către Achilleus în prima tentativă a grecilor de a ajunge la Troia, atunci când, din greșeală, debarcaseră noaptea în Mysia crezând că ajuns la Troia. În încăierarea care a urmat, Telephos fusese rănit de către Achilleus,

¹ Trimiterile la textele în limba latină se fac după sistemul TLL; cele la textele grecești, după sistemul DGR.

² Toate traducerile ne aparțin.

iar oracolul va spune că rana nu va putea fi vindecată decât de cel care a provocat-o. Telephos va întreprinde astfel o călătorie la Argos pentru a-l întâlni pe Achilleus și, după vindecare, va deveni ghidul grecilor în a doua tentativă de a ajunge la Troia, de această dată reușită. Prin această comparație (Telephos = Ovidius / Achilleus = Augustus) poetul mângâie, pe de o parte, orgoliul împăratului și, pe de altă parte, îi sugerează o cale de împăcare, lăsând să se înțeleagă, în mod subtil, că ar putea fi de folos împăratului în viitor.

Comparația Augustus / Achilleus este folosită și pentru a introduce tema mâniei ce trebuie, la un moment dat, abandonată, în primul rând de cei mai puternici (*ibid.* 3, 5, 37-8): „ce avem noi mai mare la Troia decât puternicul Achilleus? Acela nu a suportat lacrimile bătrânului Dardan” (*maius apud Troiam forti quid habemus Achille? / Dardanii lacrimas non tulit ille senis*). Trimiterea era evidentă pentru orice antic la momentul în care Priam vine în tabăra grecească pentru a-i cere lui Achilleus trupul propriului fiu, Hector. În fața bătrânului rege troian, chiar și mândrosul Achilleus se înmuiase. Poetul adaugă un exemplu din lumea zeilor pentru a întări ideea împăcării chiar și atunci când ea părea imposibilă: (*ibid.* 3, 5, 42) „ginerele Iunonei îi fusese mai înainte dușman” (*Iunonis gener est qui prius hostis erat*), cu referire la Hercules care o luase în căsătorie pe Hebe, fiica zeiței.

Tot ciclul troian, la care se adaugă dezvoltările ulterioare, este cel care îi inspiră poetului comparația împăratului cu un zeu capricios (cf. *ibid.* 1, 2, 5-10), într-un poem scris în drumul pe mare spre locul de exil, atunci când nu ajunsese încă la Athena. Comparația vine drept o consolare și o posibilă speranță, căci zeii poemelor homerice sunt părtinitori. Atunci când unii zei îți sunt nefavorabili (cum pentru poet este Augustus), alții te ajută; Aphrodita și Apollon ajutau Troia, în timp ce Hephaistos și Athena o dușmăneau; Hera îl ocrotea pe Turnus și îl prigonea pe Aineias, apărat însă de Aphrodita. Poseidon îl ura pe Odysseus, în schimb Athena îl proteja. Ovidius își pune astfel speranța într-un zeu care îl va ocroti și pe el, compensând ura altui zeu.

II. Poezia

Apelul la mitologie este prezent în *Tristia* și în raport cu propria creație literară. Ovidius se plânge mai întâi că situația în care se află nu este prielnică poeziei. Și la „case mai mari” situația ar fi fost aceeași: (*ibid.* 1, 1, 47-8) „dă-mi-l pe poetul din Maionia și înconjoară-l cu atâtea nenorociri; îi va dispărea talentul între atâtea rele” (*da mihi Maeoniden et tot circumice casus, / ingenium tantis excidet omne malis*). *Maeonides* (Μαιονίδης) este cel născut în Maeonia (Μαιονία), nume al unei regiuni estice a Lydiei. Așa era numit poetic Homer, căci era una din regiunile care își revendicau originea poetului. De asemenea, unui prieten care îl îndemna să-și îndulcească amarul prin poezie, ca să nu-i piară talentul, îi răspunde că poezia este rodul fericirii și al păcii sufletești. Poetul alege două exemple din mitologie pentru a demonstra neputința lui de a fi ca înainte: (*ibid.* 5, 12, 7) „tu ceri ca Priam să aplaude după înmormântarea fiilor și Niobe, rămasă fără copii, să conducă dansuri de sărbătoare” (*exigis ut Priamus natorum a funere ludat, / et Niobe festos ducat ut orba choros*). Cei doi copii ai lui Priam sunt Hector și Paris, morți în apărerea Troiei, iar Niobe își pierduse cele șapte fiice și cei șapte fii, săgetați de Artemis și Apollon.

Are un sfat și pentru cartea pe care o trimite către Roma. Atunci când va ajunge singură la el acasă și se va întâlni cu cele trei cărți care învață arta iubirii și care i-au adus pierzania: (adresându-i-se direct) (*ibid.* 1, 1, 113-4) „fie să le pui pe fugă, fie, dacă vei îndrăzni, să le numești «Oidipi» și «Telegoni» (*hos tu vel fugias, vel, si satis oris habebis, / Oedipodas facito Telegonosque voces*). Cele două nume, Oidipous și Telegonos, aflate aici la plural, căci formează o tipologie, au în comun paricidul înfăptuit fără voie. Oidipous își ucisese tatăl, pe Laios, la o răscruce de drumuri într-o încăierare în care nu știa cu cine se luptase. Telegonos, fiul lui Odysseus și al lui Kirke, plecat în Ithaca pentru a-și întâlni tatăl, îl rănisese de moarte. Comparația dintre cei doi eroi și cărțile sale de dragoste publicate înainte de exil apare astfel evidentă. Ele i-au adus „sfârșitul” fără să-l fi anticipat.

La plecarea din Roma poetul își aruncă în foc poemele neterminate. Alege să exemplifice acest moment tot printr-o scenă mitologică: (*ibid.* 1, 7, 17-8) „după cum se spune, Thestias și-a ars propriul copil sub chipul unui tăciune și a fost mai bună soră decât mamă” (*utque cremasse suum fertur sub stipite natum / Thestias et melior matre fuisse soror*). Thestias este fiica lui Thestios, adică Althaia. Se spunea că atunci când fiul ei, Meleagros, avea șapte zile, Moirele au prezis că acesta va muri, dacă tăciunele, care ardea atunci în vatră, se va mistui până la capăt. Althaia îl stinsese atunci și-l ascunsese într-o ladă. Mai târziu, însă, când Meleagros și-a ucis unchiul la o vânatoare, frații Althaiei, mama lui, supărată, a aruncat tăciunele în foc și Meleagros a murit pe loc. Exemplul îl compară pe Ovidius cu Althaia și, implicit, pe copiii acesteia cu poemele neterminate. Althaia își aruncase în foc „copilul” pentru că acesta îi ucisese frații, Ovidius își arde cărțile pentru că acestea i-au distrus viitorul.

Poetul nu conținește să explice că poemul, care i-a adus nenorocirea, a fost scris pentru curtezane, nu pentru matroane. Altfel spus, el nu urmărea să slăbească vechile moravuri romane, pe care Augustus încerca să le reinstaureze. Nu poetul este de vină dacă această carte a fost citită de cine nu trebuie. I-ar fi fost mult mai ușor și n-ar fi avut nimic de suferit, continuă poetul (*ibid.* 2, 1, 317 sqq.), dacă ar fi scris tot despre căderea Troiei, despre Cei șapte împotriva Tebei, despre războaiele Romei sau chiar despre faptele de arme ale lui Augustus. Ovidius ajunge chiar să se dezică de fostele poeme. Ele sunt în mare parte minciuni și ficțiuni, (*ibid.* 357) „cartea nu-i reflectă sufletul” (*nec liber indicium est animi*), a vrut doar să ofere plăcere urechii. În sfârșit, n-a fost singurul care a cântat iubirea, dar este singurul pedepsit. Printre cei care au făcut-o până la el se numără Anacreon, Sappho, Callimachos sau Menandru. Urmează apoi exemple de iubiri mitologice citate în literatură (*ibid.* 2, 1, 371): *Iliada* pleacă de la o femeie (Briseis), *Odysseia* vorbește despre o femeie pețită de bărbați, al cărei bărbat nu este acasă (Penelopa). Chiar și în tragedii, oricât de serioase, apar iubiri: Hippolit (și Fedra), Medeia (și Iason), Tyestes și Aerope, Clitemnestra și Egist ș.a. Nici chiar cei care au înjosit apoi tragedia n-au avut de suferit. În plus, cel mai citit cânt din *Eneida* este cel dedicat iubirii lui Dido (al IV-lea). Toate iubirile mitologice cântate de poeți de-a lungul vremurilor ar trebuie să-i ofere și lui Ovidius impunitate.

Poezia nu i-a fost însă doar spre pierzanie. Tot ea îl poate și salva prin alinarea pe care i-o poate aduce. Un exemplu din mitologie este exemplificator. Achilleus și-a alinat durerea, atunci când i-a fost luată pe nedrept Briseis, cântând pe țărnuțul mării: (*ibid.* 4, 1, 15-6) „se spune că Achilleus, atunci când cea din Lyrnesos îi fusese răpită,

și-a alinat suferințele cu lira hemoniană” (*fertur et abducta Lyrneside tristis Achilles / Haemonia curas attenuasse lyra*). Iar dacă vreun cititor se întrebă de ce îi este trist cântecul, să afle că doar așa își poate alina puțin durerea. Cel care suferă nu poate fi oprit din jale. Mai multe exemple o demonstrează: (*ibid.* 5, 1, 53) chiar și tiranul Phalaris le-a permis condamnaților să-și strige durerea prin gura taurului de tortură; Achilles i-a îngăduit lui Priam să plângă, atunci când își cerea copilul mort înapoi; urmașii Latonei n-au poruncit ca Niobe să aibă genele uscate, după ce îi fuseseră uciși copiii; așa își alină suferința și Alkione și Procne și tot așa (*ibid.* 5, 1, 58-9) „fiul lui Poias (*i.e.* Philoctetes) obosea cu glasul său în peștera rece pietrele insulei Lemnos” (*in gelido quare Poeantius antro / voce fatigaret Lemnia saxa sua*). Exemplificările mitologice au în comun mila, chiar și a celor mai cruzi, în fața exprimării durerii și rolul poeziei de a alina suferința.

III. Prietenia

Plecarea forțată a poetului din Roma este și un test pentru a-și verifica prietenii. Tot exemplele mitologice vin să exemplifice diferitele stări prin care trece poetul. Mai întâi, stupoarea. Lui Ovidius nu-i vină să creadă că a fost părăsit de prieteni. Ar putea crede în orice mai degrabă: (*ibid.* 4, 7, 15 *sqq.*) în monstrul Chimera, în bărbatul și câinele cu trei trupuri (*i.e.* Geryon și Cerber), în Sphinx, Harpii și Giganți, în Gyes, gigantul cu o sută de brațe. Nu poate accepta cum un prieten ar renunța la această îndatorire. (*ibid.* 5, 6, 9 *sqq.*) Oare Palinurus ar fi lăsat corabia în mijlocul valurilor? Oare Automedon ar părăsi în luptă caii lui Achilles? Oare medicul Podaleirios ar fi refuzat să îngrijească un bolnav? Toate cele trei exemplele vin să sprijine ideea seriozității cu care un rol asumat nu poate fi abandonat: Palinurus fusese cărmaciul conștiincios al navei lui Aineias; Automedon conducea carul lui Achilles și era tovarășul lui de arme; Podaleirios era medicul armatei grecești în fața Troiei, cunoscut pentru vindecarea lui Philoctetes. Ovidius nu exclude posibilitatea ca un prieten să se simtă rănit de vreo vorbă de-a lui. Crede însă că ar trebui să i se treacă cu vederea: (*ibid.* 5, 6, 25) și Pylades i-o fi rostit vreo vorbă necuvenită celui născut din Agamemnon (*sc.* Orestes), poate chiar l-a lovit, dar i-a rămas totuși prieten. Acest cuplu de prieteni era celebru pentru fidelitatea cu care s-au slujit unul pe celălalt.

Exilul are însă și un avantaj. Îi cerne pe prieteni. Cele două perechi de prietenii exemplare servesc drept exemplu: (*ibid.* 1, 5, 19-22) Peirithoos n-ar fi aflat ce prieten bun îi este Theseus, dacă n-ar fi coborât în Infern, acolo unde prietenul l-a urmat; Pylades i-a fost alături de Orestes chiar și atunci când îl păștea nebunia. Doar încercările îi cern pe prieteni.

Mai tragic este că poetul constată nu doar că a fost uitat de prieteni, dar și că unii îl atacă, chiar și în situația în care se află. Pe unul dintre aceștia îl numește mai crud decât Busiris, rege egiptean cunoscut în literatura greacă pentru cruzimea sa. Ovidius nu mai este cel care a fost. De ce ar arunca cineva cu pietre în el acum? Tot astfel precum Hector nu mai era Hector, atunci când era târât de caii lui Achilles în fața Troiei: (*ibid.* 3, 11, 27-8) „Hector era atunci când se lupta în război; dar tot el, legat de caii hemonieni, nu mai era Hector.” (*Hector erat tunc cum bello certabat; at idem / vincus ad Haemonios non erat Hector equos.*)

Cineva i-a rămas însă fidel până la capăt, soția sa. E un reper al fidelității, comparabil cu exemplul eroinei mitologice. (*ibid.* 1, 6, 19-20) Pe ea nu o întrece nici soția lui Hector (Andromacha), nici Laodameia (care l-a urmat în Infern pe soțul ei, Protesilaos, ucis de Hector) și, dacă poetul din Lydia (*sc.* Homer) ar mai trăi, faima ei nu ar fi mai mică decât cea a Penelopei. Soției nu are de ce să-i fie rușine de el. (*ibid.* 4.3.63 *sqq.*) Evadne nu s-a rușinat când Capaneus a căzut lovit de fulger, Phaeton nu a fost abandonat de ai săi, Semele nu a fost înstrăinată de Cadmos, iar de Ovidius, lovit de fulgerele lui Iuppiter, nu trebuie să se rușineze cea care i-a fost alături. Nenorocirea este cea care oferă oamenilor prilejul să-și arate virtutea. Cine ar fi știut de Hector într-o Troia fericită? Arta cârmaciului Tiphys ce valoare ar avea pe o mare fără valuri? La ce ar valora arta lui Apollon, dacă oamenii ar fi sănătoși? În vremuri bune virtutea lăncezește. Nu doar pentru el este o consolare să știe că nu a fost uitat (*ibid.* 5, 14, 36 *sqq.*). Toți le admiră pe soțiile credincioase: Penelopa, Alcesta, Andromacha, Euadne, soția din Phylake (*i.e.* Laodameia), cea care a călcat cel dintâi pe pământul troian (*i.e.* Protesilaos). Aceleași exemple faimoase care o așază pe soția poetului în rândul paradigmatelor fidelității.

Prietenii nu au de ce să se teamă că, rămânându-i credincioși lui Ovidius, îl vor înfuria pe împărat. Dimpotrivă, acestuia îi plac cei care rămân fideli prietenilor ajunși la ananghie. Vin în sprijin alte exemple din vechime: (*ibid.* 1, 9, 27) Thoas, regele din Taurida, care, la început, dorise ca Orestes și Pylades să fie sacrificați de Iphigeneia, a fost de partea acestora când le-a văzut prietenia; Hector avea cuvinte de laudă pentru prietenia dintre Achilles și Patroclus; când Theseus a coborât cu prietenul în Infern, chiar zeul Tartarului a suferit împreună cu ei. Prin urmare, (*ibid.* 1, 9, 35) „pietatea pentru cei în nenorocire este încuviințată chiar și de către dușman” (*est etiam miseris pietas et in hoste probatur*).

IV. Ovidius – personaj mitologic

Poetul însuși ajunge să se compare cu un personaj mitologic. Surghiunul, pe care este nevoit să-l îndure, îl apropie în cea mai mare măsură de modelul călătorului nefericit din literatura greacă, Odysseus. Mai mult chiar, (*ibid.* 1, 5, 57 *sqq.*) aventurile poetului le întrec pe cele ale lui Odysseus. Poeții ar trebui să-l cânte pe el. Există însă deosebiri. Eroul avusese tovarăși buni cu el, poetul a fost însă părăsit de toți. Odysseus era obișnuit cu lupta și viața grea, Ovidius era obișnuit doar cu poezia. Pe acela îl dușmănea Poseidon (aluzie aici la mutilarea Ciclopului Polifem), pe el îl prigonește Iuppiter (= Augustus). În plus, multe din chinurile lui Odysseus erau povești, în timp ce la el totul este real. În cele din urmă Odysseus a ajuns în Ithaca, el însă nu este sigur că va mai ajunge. Și drumul spre Tomis este presărat cu raportări la mitologie. (*ibid.* 1.10) Fiecare loc pe unde trece este punctat, în cel mai pur stil alexandrin, de o amintire din aventurile eroilor, o adevărată geografie mitică. Cu același erou se compară, atunci când spune că va sărbători singur la Tomis ziua soției, așa cum Odysseus o serba pe Penelopa (*ibid.* 5, 5, 3-4). Este ziua în care s-a născut o nouă Andromacă, o nouă Penelopă. Și soția va avea însă de câștigat, căci, dacă Odysseus n-ar fi suferit, nici de Penelopa nu ar fi auzit nimeni; nici Euadne n-ar fi fost cunoscută, dacă soțul ei ar fi intrat victorios în Theba. Fără ranchiună, împăratului îi urează să aibă anii lui Nestor.

Atunci când nu este Odysseus, poate fi Polyneikes. Ultima dorință a poetului către soție este să-i aducă oasele acasă, nimeni nu o poate opri. Astfel, mort, nu va mai fi un exilat. Antigona și-a îngropat fratele călcând poruncile regești: (*ibid.* 3, 3, 67-8) „Nimeni nu se opune: sora tebană și-a îngropat fratele ucis, chiar dacă regele se opunea” (*non vetat hoc quisquam: fratrem Thebana peremptum / supposuit tumulo rege vetante soror*). O comparație implicită, chiar și secundară, dar relevantă, este cea dintre Creon (regele care s-a opus) și Augustus. Este de remarcat și că aceste cuvinte preced vestitul epitaful ovidian: *hic ego qui iaceo...*

Ovidius este și asemenea troianului Hector. Soția sa, asemuită și aici cu Andromacha, (*ibid.* 4, 3, 29-30) „nu se chinuie mai puțin decât atunci când tebana a văzut cum Hector, însângerat, este tras de carul tesalian” (*nec cruciere minus, quam cum Thebana cruentum / Hectora Thessalico vidit ab axe rapi.*). „Tebana” este evident Andromacha, iar „carul tessalian” este cel condus de Achilleus.

Exemplul multor personaje mitologice dovedește că lipsa măsurii te poate duce la piere. (*ibid.* 3, 4, 19) Elpenor, băut, a căzut de pe acoperișul palatului lui Kirke; Icar a căzut în mare, pentru că nu a păstrat măsura cerută de Dedal; Eumedes nu ar fi rămas fără fiu, dacă acesta (Dolon) nu ar fi încercat să ia caii lui Achilleus; regele Etiopiei, Merops, nu și-ar fi văzut copilul în flăcări și fetele transformate în copac, dacă l-ar fi stăpânit pe fiul Phaeton. În concluzie, o maximă din școala lui Epicur este potrivită: (*ibid.* 3, 4, 25) „crede-mă, cine s-a ascuns bine, a trăit bine” (*crede mihi, bene qui latuit bene vixit*). Cine nu păstrează calea de mijloc riscă să penduleze între extreme: (*ibid.* 3, 7, 42) „Este pe dată Iros, cel care a fost cândva Croisos” (*Irus et est subito, qui modo Croesus erat*). Iros, cerșetorul ucis de Odysseus în Ithaca, era opusul legendarului rege al Lydiei, Croisos, vestit pentru bogățiile sale.

Drumul poetului către Tomis este asemenea eroilor de altădată. Acolo a ajuns în vechime Ifigheneia, salvată de Artemis, acolo a venit Orestes, urmărit de Erynii, împreună cu tovarășul său, Pylades. Locul unde a ajuns poetul este țara lui Thoas, rege în Chersonesul Tauric, (*ibid.* 4, 4, 65-6) „nepotrivnică nelegiuitorilor și nedorită de cei buni” (*non invidiosa nefandis, nec cupianda bonis*). Ovidius este gata să se urce în carul lui Triptolem, să strunească balaurii Medeei, ar vrea să aibă penele lui Perseus sau ale lui Dedal pentru a-și vedea din nou pământul patriei, casa, prietenii și soția.

Timpul scurs în exil nu a alinat suferința. În van a crezut că durerile se vor închide, doar cele mici se închid, cele mari devin și mai mari. El este (*cf. ibid.* 5, 2, 13-6) precum fiul lui Poias, Philoctetes, chinuit zece de o rană care nu voia să se închidă, după ce fusese mușcat de un șarpe și abandonat de greci în insula Lemnos. Tot astfel Telephos ar fi murit din pricina rănii, dacă nu ar fi fost vindecat de cel care l-a rănit, Achilleus – încă o aluzie la Augustus și la o posibilă iertare. Ovidius se compară apoi cu eroul Capeneus, căzut la Teba, trăsniț de Zeus, după ce se arătase trufaș (*ibid.* 5, 3, 30), recunoscându-și și astfel vina. Poetul se arată în altă parte (*cf. ibid.* 5, 4, 11-12) surprins că un prieten este mirat de amarul pe care nu conținește să-l exprime în versuri, ca și cum ar trebui să se minuneze că Priam îl plânge pe Hector mort sau că Philoctetes se plânge mușcat de șarpe. În sfârșit, deși este doar de trei ani la Tomis, lui i se pare (*cf. ibid.* 5, 10, 3) că este acolo tot de atâția ani de când Troia a fost asediată de greci.

Bibliografie

- André, Jacques (ed.). 1968. *Ovide, Tristes*. Paris: CUF.
- Corte, Francesco Della, Fasce, Silvana (eds.). 1986. *Opere di Publio Ovidio Nasone II*. Torino: Utet.
- Grimal, Pierre. 2001. *Dicționar de mitologie greacă și romană* (traducere în limba română). București: Saeculum.
- McGowan, Matthew. 2009. *Ovid in Exile, Power and Poetic Redress in the Tristia and Epistulae ex Ponto*. Leiden: Brill.
- Vázquez, José González (ed.). 2008. *Ovidio, Tristes. Pónticas*. Madrid: Editorial Gredos.
- TLL - <http://www.thesaurus.badw.de/en/user-tools/index.html>